

УДК 371.(477.87)

Ірина Жорова

Комунальний вищий навчальний заклад
«Херсонська академія неперервної освіти»
Херсонської обласної ради
ORCID ID 0000-0003-4304-4962
DOI 10.24139/2312-5993/2018.07/111-121

ОРГАНІЗАЦІЯ ШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Метою статті є висвітлення основних тенденцій організації шкільної освіти України на початку ХХ століття. На різних етапах наукового пошуку використано комплекс взаємодоповнювальних методів досліджень: системно-історичний, хронологічний і діахронний; емпіричні методи; структурно-системний аналіз; компаративний аналіз.

У процесі дослідження виявлено, що реформувавальною домінантою розвитку освіти початку ХХ століття було посилення громадської ініціативи, вплив громадської думки на організацію і розроблення програм народної школи. Бюрократичний лад школи з її релігійно-монархічними тенденціями поступово змінював парадигмальні орієнтири та організаційні засади шкільної освіти.

***Ключові слова:** шкільна освіта, політехнізація навчання, українізація школи, реформування освіти, організаційні засади шкільної освіти.*

Постановка проблеми. Реформування національної системи освіти характеризується складними й суперечливими процесами, які значною мірою зумовлені потребою збереження традицій, що склалися, і їхньої спадкоємності з тенденціями подальшого розвитку цього соціокультурного феномена. У той же час деякі новації припускають трансформацію низки положень, що мали для освіти ключове значення.

Основною ланкою національної системи освіти є загальна середня освіта. Саме в школі формується особистість і її світоглядні орієнтири, громадянська позиція та моральні якості. Конструктивний пошук шляхів модернізації шкільної освіти неможливий без адекватної історико-культурної рефлексії генезису й основних тенденцій її розвитку у вітчизняній педагогіці, де організаційні засади, зміст, форми і методи навчання визначалися соціокультурними, економічними та суспільно-політичними детермінантами розвитку суспільства. Цілісний і системний аналіз генези шкільної освіти створює сприятливі передумови для вирішення цього актуального завдання.

Аналіз актуальних досліджень. На сучасному етапі значно підвищився інтерес до дослідження проблем історії педагогіки, загальні основи й окремі аспекти якої відображено в працях Л. Д. Березівської, Т. К. Завгородньої, В. В. Кузьменка, С. М. Лободи, Н. В. Слюсаренко, О. В. Сухомлинської та інших учених.

Мета статті – розкрити основні тенденції організації шкільної освіти України на початку ХХ століття.

Методи дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано комплекс взаємодоповнювальних методів досліджень: *системно-історичний* (розгляд історичних передумов оновлення мети, змісту та організаційних форм шкільної освіти), *хронологічний і діяхронний* (дослідження організації шкільної освіти та його періодизації); *емпіричні методи* (опрацювання документів, у яких відображено організаційні засади, теорію і практику розвитку шкільної освіти в різні історичні періоди); *структурно-системний аналіз* (аналіз та узагальнення практики організації шкільної освіти); *компаративний аналіз* (порівняння в діяхронній площині теорії і практики навчання учнів на різних етапах розвитку шкільної освіти).

Виклад основного матеріалу. У ретроспективно-педагогічних дослідженнях останніх років простежується тенденція, що полягає в зусиллях дослідників синтезувати загальні закономірності історико-педагогічної реальності та дослідження окремих педагогічних феноменів минулого. Позитивними сторонами цих спроб концептуалізації історико-педагогічного процесу видається те, що вони дають змогу побачити різні виміри (соціокультурний, аксіологічний, антропологічний, етичний, естетичний та ін.) багатогранної педагогічної спадщини минулого.

Використання означеної дослідницької стратегії дає можливість акцентувати увагу на соціокультурних обставинах, детермінантах, умовах, рушійних силах розвитку педагогічного простору, зокрема шкільної освіти. Такий вимір історичного пошуку відкриває можливості системного осмислення сутності педагогічних феноменів минулого з урахуванням загальнокультурних і цивілізаційних обставин, загальних умов і чинників впливу на освіту.

Протягом ХХ століття в історії розвитку вітчизняної школи були періоди активізації, зниження уваги та занепаду в різних напрямках освіти.

Періодизація розвитку шкільної освіти пов'язана із загальною періодизацією історико-педагогічного процесу. З огляду на це доцільно звернутися до визнаної в наукових колах періодизації педагогічної думки в Україні.

О. В. Сухомлинська, застосовуючи культурно-антропоцентричний і цивілізаційний підходи, висунула й аргументувала новітню систему періодизації педагогічної думки України «від Київської Русі й по сьогоднішній день»: I період – розвиток ідей про освіту; II період – формування освіти в контексті загальних реформаційних змін та слов'янського Відродження; III період – розвиток педагогічної думки в контексті українського бароко; IV період – розвиток педагогічної думки; V період – внесення національного компонента у структуру педагогічної науки; VI період – панування формаційно-партійного дискурсу та радянської ідеологемі; VII період – сучасний період (Сухомлинська, 2003, с. 47–66).

З огляду на предмет дослідження доцільно взяти до уваги результати ретроспективного і системно-концептуального аналізу реформування шкільної освіти України в 1899–1991 рр., представленого Л. Д. Березівською. Дослідниця виокремлює етапи: реформування шкільної освіти на українських землях в імперську добу в контексті загальноімперських планів (1899–1917); державно-громадське реформування шкільної освіти в період УНР та діяльності українських урядів (1917–1920); радянська реформа школи в УРСР (1919–1930); реформування радянської загальноосвітньої школи в УРСР в умовах авторитарного суспільства (1930–1991) (Березівська, 2009, с. 409–410).

В. В. Кузьменко на основі врахування економічних, соціальних, політичних, глобалізаційних та інших змін, які відбувалися в Україні та впливали на теорію і практику організації шкільної освіти, зокрема формування наукової картини світу в учнів, виокремлює такі періоди: формування в учнів релігійної та гуманітарної картин світу на тлі відродження в Україні національної свідомості та розвитку масової початкової школи (1900–1917); формування в учнів релігійної, гуманітарної (зокрема національної) й природничо-математичної картин світу на основі введення загального безкоштовного обов'язкового початкового навчання (1917–1920); формування в учнів наукової картини світу на підґрунті марксистсько-ленінського вчення в обов'язковій початковій восьмирічній і середній освіті (1920–1991); формування в учнів фрагментарної наукової картини світу в різних типах шкіл, організованих на демократичних засадах із упровадженням інтегрованих навчальних дисциплін та комп'ютеризації (починаючи з 1991 р.) (Кузьменко, 2014, с. 8–9).

Перше десятиліття ХХ століття, як свідчать результати досліджень С. Т. Томашівського, було позначено домінуванням питання шкільної освіти. Соціально-економічні реалії Російської імперії на початку ХХ ст. зумовлюють пошуки царату щодо реформування системи шкільної освіти. Зокрема, було розроблено низку проектів документів з урахуванням громадсько-педагогічної думки («Устав гімназий и прогимназий», «Устав реальних училищ», «Основные положения организации общеобразовательной школы», «Положение о мужских гимназиях и прогимназиях»).

Як свідчать дослідження Л. Д. Березівської, провідною метою реформування у цей період була «...зміна системи середньої шкільної освіти за такими напрямками: у структурі – реорганізація типів навчальних закладів з метою зближення класичної гімназії і реального училища; створення нових типів, зокрема єдиної 8-річної загальноосвітньої школи з фуркацією в старшому відділенні, єдиної 7-річної реальної середньої школи з біфуркацією у 5 класі, приватних навчальних закладів різних типів; у змісті освіти – спрямованість на здобуття учнями загальної освіти, що охоплювала гуманітарні та природничі знання; зменшення кількості годин

на вивчення давніх мов, збільшення – на вивчення загальноосвітніх предметів; зближення класичної (формальної) і реальної (матеріальної) складових освіти та розроблення нових навчальних планів і програм тощо; поліпшення матеріального становища та фахової підготовки вчителя; в організації навчально-виховного процесу – зміцнення зв'язку школи і сім'ї, широке залучення громадськості; проголошення виховання (розумового, морального, фізичного) основою шкільної освіти; в управлінні – порушення у сфері початкової освіти питання про поєднання діяльності Міністерства народної освіти і духовного відомства» (Березівська, 2009, с. 137).

У цей час на теренах України за кількісною ознакою найбільш масовими були нижчі загальноосвітні заклади, серед яких вирізняли такі типи: церковнопарафіяльні школи, початкові народні училища, повітові і міські училища, школи грамоти. У 1903 році таких шкіл функціонувало близько 88 тисяч, з яких 79 – у сільській місцевості. Початкові школи поділяли на школи першого (однокласні навчальні заклади з трирічним терміном навчання, школи грамоти, церковнопарафіяльні школи, народні училища відомства Міністерства народної освіти та ін.), другого (двокласні училища: міністерські зразкові училища, двокласні церковнопарафіяльні школи та частина парафіяльних училищ) і третього (багатокласні училища: міські і повітові) рівнів.

Слід зазначити, що зміст шкільної початкової освіти у різних типах закладів узгоджувався за рахунок тотожності навчального курсу однокласної школи та першого класу двокласних училищ, що давало змогу продовжувати навчання без дублювання змісту освіти. А от навчатися в середній школі могли тільки випускники повітових училищ.

Діяльність початкових шкіл було регламентовано такими документами: «Правила про церковнопарафіяльні школи», «Положення про початкові народні училища». Зміст шкільної освіти було визначено в «Орієнтовних програмах предметів, які викладаються в початкових народних училищах відомства Міністерство народної освіти», де передбачено обсяг мінімальних знань, вмінь і навичок, які мають бути сформовані в учнів за результатами навчання (Кузьменко, 2014, с. 107).

Через соціально-економічні й суспільно-політичні зміни, вимоги громадсько-педагогічного руху, зокрема національного, як реакції суспільства на стан шкільної освіти, Міністерство народної освіти у 1904–1914 рр. робило спроби її оновити в межах державної самодержавної політики, водночас намагаючись урахувати громадську думку (Березівська, 2009, с. 138).

Як свідчать результати історико-педагогічного пошуку Л. Д. Березівської, у цілому реформування початку ХХ ст., незважаючи на великий громадський тиск, не змінило підходів до організації та змісту шкільної освіти в Російській імперії, зокрема й на українських землях,

однак залишило багату спадщину проектів, ідей щодо її розвитку, зокрема на національних підвалинах, які вплинули на подальший розвиток освіти в Україні, стали підґрунтям для розроблення реформи в період національно-демократичної революції, становлення української державності (1917–1920) (Березівська, 2009, с. 141).

Процеси перебудови української школи після лютневої революції (1917 р.) позначені оновленням змісту загальної освіти, що визначено декретами уряду республіки від 22 січня 1919 року «Про відокремлення церкви від держави і шкіл від церкви» та від 25 січня 1919 року «Про передачу всіх навчальних закладів у відання Наркомосу». Відповідно до положень визначених у зазначених документах заклади освіти переводилися у відання Народного комісаріату освіти. Духовні училища й семінарії масово перепрофілювалися в загальноосвітні школи. Важливою тенденцією цього періоду стало виключення із навчальних планів таких дисциплін, як «Закон Божий», «Церковнослов'янська мова». «Церковна історія», «Церковний спів», «Давні мови» (Кузьменко, 2014, с. 156–158).

У 20-х роках ХХ століття зроблено перші спроби політехнізації школи, тобто поєднання навчання з виробничою працею. Зокрема Наркомосом видано низку постанов та інструкцій щодо організації шкільної освіти.

Світоглядні орієнтири шкільної освіти досліджуваного періоду зумовили необхідність розроблення проекту «Положення про єдину трудову школу Української РСР», згідно з яким замість різнотипових шкіл створювалася єдина 9-річна трудова школа, що мала два ступені: перший – для дітей від 7 до 12 років (5 років навчання), другий – від 12 до 16 років (4 роки навчання). Цей проект у подальшому став основою для постанови Наркомосу УРСР «Про проведення в життя начал єдиної трудової школи», яка передбачала створення на основі загальноосвітніх шкіл п'ятирічних шкіл I ступеня і чотирирічних – II ступеня на основі принципу спільного навчання.

Знаковим для цього періоду стало положення «Про єдину трудову школу Української РСР» від 1 квітня 1919 року, у якому визначено одним із провідних завдань політехнізацію школи та створення умов для продуктивної й корисної праці учнів. У зазначеному документі також було проголошено загальний, обов'язковий, безкоштовний, світський характер навчання.

Слід зазначити, що на становлення трудової школи впливали суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, що відбувалися в державі. Активну участь у розбудові нової школи брала громадськість: профспілки, трудящі, батьківська спільнота.

Негативно впливали на процес такі фактори, як багатонаціональний склад населення, різна підпорядкованість шкіл, обмежена кількість підручників, не розвинена мережа шкіл тощо.

Зазнала змін і організація шкільної освіти, зокрема її структура: дитячі комуни (дитячі садки та майданчики) відвідували діти віком від 4 до

8 років; перший концентр семирічної трудової школи – від 8 до 12 років; другий концентр семирічної трудової школи – від 12 до 15 років; професійна школа – після 15 років. Саме така система навчання стала основою для відповідних змін і в інших типах навчальних закладів, що мали більш високий рівень підготовки школярів та негативно вплинула в подальшому на результати навчання (Кузьменко, 2014, с. 158).

Слід зазначити, що зміст освіти визначався місцевими органами влади, оскільки до 1920 року не було відповідних документів Наркомосу щодо регламентації діяльності шкіл та навчальних програм. Зміни до навчальних планів і програм почали вносити відповідно до постанов «Про заборону викладання «Закону Божого», церковної історії, церковнослов'янської мови, церковних співів (12.02.1919 р.), «Про викладання окремих дисциплін» (16.05.1919 р.) та «Положення про єдину трудову школу» (01.04.1919 р.) (Кузьменко, 2014, с. 158). Вводяться як обов'язкові в обох ступенях предмети: українська мова, українська література, історія та географія України. У школах I ступеня вивчається також російська мова і література, історія, природознавство, математика, географія, Радянська Конституція, іноземна мова, ручна праця, малювання, ліплення, співи й музика, фізичні вправи, у школах II ступеня – російська мова та література, математика (арифметика, алгебра, геометрія), історія, історія соціалізму, Радянська Конституція, політична економія, соціологія, історія праці і робітничого руху, географія, природознавство, фізика, хімія, іноземні мови, ручна праця, малювання й креслення, історія мистецтва, співи й музика, фізичні вправи та тощо (Баскіна, 1967, с. 40). Утім, варто підкреслити, що положення зазначених вище документів не було реалізовано вчасно і повною мірою. Однією з причин стала відсутність відповідного кадрового забезпечення (Кузьменко, 2014, с. 159).

Знаковою для цього періоду стала Друга Всеукраїнська нарада з питань освіти (серпень 1920 р.), де обговорювалися питання соціального виховання, професійної та політико-освітньої роботи, організації педагогічної роботи та ін. та остаточно ухвалено рішення про запровадження так званої «Системи українського Наркомосу», яка включала дитячий будинок, садок, клуб, майданчик, колонію та семирічну школу (денний дитячий будинок, що поступово мав трансформуватися у постійний дитбудинок). Семирічна школа складалася з двох концентрів – першого (1-4 групи) і другого (5-7 групи) і мала на меті підготовку до вступу в профшколи та до праці в народному господарстві (Баскіна, 1967, с. 43–44).

Слід зазначити, що шкільна освіта привертала увагу всієї громадськості: профспілки, комсомол, відділи з роботи серед жінок, комітети незаможних селян та ін.

Важливою тенденцією цього періоду стало зростання кількості шкіл з українською мовою навчання, що було зумовлено постановою РНК УРСР

від 21 вересня 1920 року «Про введення української мови в школах і радянській установах». Так, наприклад, у Волинській губернії було 72,4% шкіл з українською мовою навчання (Баскіна, 1967, с.45).

У 1920/21 навчальному році школи працювали за навчальними планами і програмами, розробленими губернськими і повітовими відділами народної освіти. Значно поліпшилося у цей час викладання гуманітарних предметів. Разом з тим у змісті таких предметів, як українська література та історія були помилки буржуазно-націоналістичного характеру.

Варто відзначити й активізацію пошуків щодо ефективних методів навчання і засобів активізації пізнавальної діяльності учнів, розвитку їхньої самостійності. З метою стимулювання самостійної регуляції навчання учнів у багатьох школах запроваджувалися так звані «самостійні уроки мислення, особливі «годинні уроки», на яких учні ставили запитання і отримували відповіді. Активні вчителі застосовували у навчальному процесі унаочнення, практикували лабораторні дослідження, виготовляли прилади тощо. Широкого розповсюдження набуло проведення екскурсій, під час яких учні збирали колекції (Баскіна, 1967, с.45).

Для здійснення завдань трудового й політехнічного навчання запроваджувалося самообслуговування, рукоділля, робота в майстернях.

Поліпшенню якості знань учнів сприяло введення в значній частині шкіл домашніх завдань та іспитів.

Діяльність органів освіти і вчительства України в період 1917-1920 рр., незважаючи на допущені помилки та хиби, була значним кроком у розвитку української школи.

Завершення громадянської війни та іноземної інтервенції по-новому актуалізувало питання розвитку освіти, зокрема одним з пріоритетних завдань в умовах мирного часу було визначено необхідність підвищення рівня культури трудящих задля відбудови народного господарства та економіки. Так, у листопаді 1922 року Президією ВУЦВК було затверджено «Кодекс законів про народну освіту в УРСР», у якому було визначено такі основні тези:

– виховання і освіта молодого покоління і всього трудящого населення, організація наукової праці здійснюється через народний комісаріат освіти;

– метою радянського виховання і освіти є звільнення від духовного рабства, розвиток самосвідомості та створення нового покоління людей з психологією колективізму, з твердою волею, необхідною кваліфікацією і матеріалістичним світоглядом;

– усі заходи з виховання і освіти мають бути узгоджені з основними завданнями соціалістичної революції та мати тісний зв'язок з народним господарством;

– в основу побудови виховних і культурно-освітніх закладів мають бути покладені трудовий процес, різноманітність життєвих потреб, практика, спрямована на зміну навколишнього світу (Баскіна, 1967, с. 50).

Найважливішими теоретичними і практичними результатами реформи в зазначений період стало розроблення концепції шкільної системи освіти як системи соціального виховання в рамках радянської парадигми, що змінювалася, і її втілення в основоположних освітніх документах (Декларація Наркомосу УСРР «Про соціальне виховання дітей» (1920); Кодекс законів про народну освіту в УСРР (1922); Порадники про соціальне виховання дітей (1921–1928)) та поширення на всю територію УСРР; проголошення обов'язковим навчання дітей у початкових чотирирічних школах; відкриття нових українських дитячих закладів та реорганізацію існуючих; українізація змісту освіти; створення можливості здобувати освіту всім верствам суспільства (Березівська, 2009, с. 271).

30 липня 1924 року було запроваджено загальне чотирирічне початкове навчання дітей 8-11 років і орієнтовний перспективний план здійснення загального навчання був розрахований на 5 років, але в повному обсязі його реалізовано пізніше, коли було створено відповідну матеріальну базу. Не дивлячись на те, що відповідно до Кодексу всі навчальні заклади було оголошено державними, коштів на їх утримання було недостатньо, що зумовлювало потребу в допомозі громадськості.

У 20-х роках ХХ століття зроблено перші спроби політехнізації школи, тобто поєднання навчання з виробничою працею. Цей період характеризується збільшенням кількості виробничих майстерень, хоча й недостатньо оснащених, прикріпленням шкіл до заводів і радгоспів тощо. Утім, питання політехнізації школи розглядалися абстраговано від конкретних завдань, що стояли перед суспільством, і спричиняли формалізацію означеного процесу.

Перспективи подальшого розвитку трудової політехнічної школи було визначено Х з'їздом КП(б) України (1927 р.), який ухвалив рішення «Про завдання культурного будівництва на Україні». Зокрема, завданням навчання дітей було визначено оволодіння учнями трудовими і політехнічними вміннями й навичками, необхідними для участі у виробництві.

У 20-30-ті роки ХХ століття закладено основи перебудови школи на засадах політехнізму. Зокрема, видано низку нормативно-правових документів, що сприяли активізації роботи в цьому напрямі: «Про початкову і середню школу» (1931 рік) – запроваджено обов'язкове загальне й політехнічне семирічне навчання, розгорнуто мережу майстерень і робочих кімнат при школах, створено політехнічні музеї й бібліотеки, організовано ознайомлення вчителів з основами виробництва на заводах та у радгоспах; «Про навчальні програми та режим в початковій

та середній школі» (1932 рік) – реорганізовано семирічну політехнічну школу на десятирічну.

Як свідчить аналіз архівних документів, тенденцією цього періоду стала українізація школи. Однак культурне відродження української нації, зокрема і запровадження викладання українською мовою ускладнювалося недостатнім матеріально-технічним, методичним, а головне – кадровим забезпеченням навчально-виховного процесу. Інтенсифікація цього процесу стала можливою після прийняття на XII з'їзді РКП(б) (березень 1923 р.) постанови «Про коренізацію», що вплинуло на активізацію культурно-просвітницької діяльності української інтелігенції взагалі і вчительства зокрема (Кузьменко, 2014, с.172).

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Виявлено, що реформуєтворювальною домінантою розвитку освіти початку ХХ століття було посилення громадської ініціативи, вплив громадської думки на розроблення програми народної школи і її здійснення. Бюрократичний лад школи з її релігійно-монархічними тенденціями поступово змінював парадигмальні орієнтири та організаційні засади шкільної освіти. Реформування шкільної освіти досліджуваного періоду позначено збільшенням громадської ініціативи та проявом світських і демократичних тенденцій.

Система освіти на початку ХХ століття інтегрує ці фактори розвитку, які взаємодоповнюють і збагачують одне одного. Уряд, наукова громадськість і приватна ініціатива в підходах до утворення декларували різні за змістом мети: політичні та цивілізаційні. По відношенню до утворення держава здійснювала регулятивну наглядово-контрольну функцію, а також функцію часткового фінансування; громадськість виконувала функції ініціювання, організації, наукового обґрунтування і переважного фінансування шкіл і установ.

З огляду на здобутки і прорахунки історії розвитку шкільної освіти важливим є подальше детальне вивчення генези змісту, форм і методів викладання навчальних дисциплін з метою екстраполяції конструктивного досвіду в площину сучасних освітніх реформ в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баскіна І. Б., Березняк Є. С., Бондар А. Г. та інші (1967) *Народна освіта і педагогічна наука в Українській РСР*, А. Г. Бондар (ред.). Київ: Радянська школа. (Baskina I. B., Bereznyak E. S., Bondar A. G. and others (1967) *Popular education and Pedagogical Science in the Ukrainian SSR*, A. G. Bondar (ed.). Kyiv: Soviet school).

2. Березівська Л. Д. (2009) *Організаційно-педагогічні засади реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті* (дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01). Київ. (Berezivska L. D. *Organizational and pedagogical principles of reforming the School Educational system in Ukraine in the 20th century* (DSc thesis)). Kyiv).

3. Кузьменко В.В. (2014) *Формування наукової картини світу учнів: від витоків до сьогодення*: монографія. Друге видання перероблене і доповнене. Херсон: КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти. (Kuzmenko V.V. (2014) *Formation of the*

scientific picture of the world of students: from the origins to the present: monograph. The second edition is redone and supplemented. Kherson: CHEI «Kherson Academy of Postgraduate Education»).

4. Сухомлинська О. В. (2003) *Періодизація педагогічної думки в Україні: кроки до нового виміру*. Історико-педагогічний процес: нові підходи до загальних проблем. (сс. 47–66)– Київ: А.П.Н (Sukhomlinska O.V. (2003) *Periodization of pedagogical thought in Ukraine: steps towards the new dimension*. Historical and pedagogical process: new approaches to general problems. (pp. 47-66) - Kyiv: Academy of Pedagogical Science).

РЕЗЮМЕ

Жорова Ирина. Организация школьного образования Украины в начале XX века.

Целью статьи является освещение основных тенденций организации школьного образования Украины в начале XX века. На разных этапах научного поиска использован комплекс взаимодополняющих методов исследований: системно-исторический, хронологический и диахронный; эмпирические методы; структурно-системный анализ; компаративный анализ.

В процессе исследования выявлено, что реформирующей доминантой развития образования начала XX века было усиление общественной инициативы, влияние общественного мнения на организацию и разработку программ народной школы. Бюрократический строй школы с ее религиозно-монархическими тенденциями постепенно сменял парадигмальное ориентиры и организационные основы школьного образования.

Ключевые слова: *школьное образование, политехнизация обучения, украинизация школы, реформирования образования, организационные основы школьного образования.*

SUMMARY

Zhorova Iryna. Organization of school education of Ukraine in the early 20th century.

The aim of the article is to highlight the main tendencies of the organization of school education in Ukraine at the beginning of the 20th century.

At the different stages of scientific research a complex of complementary research methods has been used: systemic-historical (the consideration of historical preconditions for updating the purpose, content and organizational forms of school education), chronological and diachronic (study of the organization of school education and its periodization); empirical methods (summarizing of documents, which reflect the organizational principles, theory and practice of school education in different historical periods); structural and system analysis (analysis and generalization of the practice of organization of school education); comparative analysis (comparison in the diachronic plane of the theory and practice of teaching students at different stages of the development of school education).

Socio-economic realities of the Russian Empire at the beginning of the 20th century predetermine the finding the ways of reformation of the school system. In particular, a number of draft documents were developed based on socio-pedagogical thought. In general, the reform of the early 20th century, despite the great crowd pressure, did not change authoritarian school education in the Ukrainian lands.

The processes of the reforming of Ukrainian schools after the February Revolution (1917) are marked by the updating of the content of general education. The organization of school education was changed, in particular its structure.

In the 20-30's of the 20th century the foundations of reforming school education on the principles of polytechnics were laid. The analysis of archival documents shows that the tendency of this period was the Ukrainianization of school.

In the course of the research it was found that the reforming dominant of the development of education at the beginning of the 20th century was the strengthening of public initiative, the influence of public opinion on the development of the program of the public school and its implementation. The bureaucratic system of the school with its religious-monarchical tendencies gradually changed the paradigmatic landmarks and organizational principles of school education. Reforming school education in the period under consideration is marked by an increasing public initiative and showing of social and democratic tendencies.

Key words: school education, polytechnics education, Ukrainianization of school, education reform, organizational principles of school education.

УДК 37.015.3

Світлана Ісаєва

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

ORCID ID 0000-0003-4641-0534

DOI 10.24139/2312-5993/2018.07/121-131

ДВАНАДЦЯТЬ БАР'ЄРІВ НА ШЛЯХУ ЕФЕКТИВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

У статті наголошується на проблемі організації конструктивного педагогічного спілкування. Особлива увага приділяється аналізу виокремлених Томасом Гордоном дванадцяти бар'єрів на шляху ефективного спілкування вчителя з учнями. Для досягнення мети використовувалися такі методи дослідження, як контент-аналіз праць вітчизняних та зарубіжних дослідників; системно-функціональний аналіз теоретичних засад досліджуваних явищ; типологічний метод для окреслення шляхів розвитку педагогічної майстерності вчителя. Припускається, що досвід Томаса Гордона буде доречним і повчальним для вчителів і педагогів.

Ключові слова: Томас Гордон, педагогічна діяльність, педагогічне спілкування, висловлювання неприймання, дванадцять бар'єрів, соціальне становлення, морально-психологічний клімат, навчально-виховні завдання.

Постановка проблеми. Повноцінний розвиток людини, передусім психічний і соціальний, залежить від її спілкування із собі подібними homo sapiens. Люди, які оточують особистість, є невичерпним джерелом її соціального становлення. Головним інструментом, що забезпечує зв'язок особистості з іншими людьми, є спілкування. Тому потяг кожної людини до спілкування зумовлений природними потребами. Серце людини зіткане з її людських стосунків із іншими людьми. Ставлення однієї людини до іншої є своєрідною сутністю, ядром справжньої життєвої психології (Кузьмінський, 2006).

У педагогічній діяльності спілкування постає як засіб розв'язання навчально-виховних завдань: соціально-психологічне забезпечення педагогічного процесу; засіб організації взаємин вчителя й учнів, що має гарантувати ефективність навчання, виховання та розвитку особистості. У цьому контексті педагогічне спілкування містить могутній резерв зростання